

NIEUWSBRIEF STICHTING 'DE GRIJPVOGEL'

Correspondentieadressen: Bovenweg 32, 8422DH Nijeberkoop en info@stichtingdegrijpvogel.nl

Nummer 09/november 2012

Nieuwsbrieven van de Stichting 'De Grijpvogel' beogen geïnteresseerden te informeren over wetenswaardigheden in het licht van het doel van de stichting en over onder handen zijnde initiatieven respectievelijk projecten.

Ik stel het op prijs dat er naar hartenlust op de inhoud wordt gereageerd en er bestaat geen enkel bezwaar tegen dat de nieuwsbrieven ook worden doorgestuurd aan andere (potentieel) geïnteresseerden.

Frans Wuijts

ENKELE BERICHTEN

- Samen met Karst Berkenbosch en beeldend kunstenaar Liduin van Noord werkt de stichting aan een idee voor herplaatsing van deze spreuk bij het nieuwe gemeentehuis. 'De grijpvogel zit er nog even op te broeden. Binnenkort wordt het ei gelegd'. Voor een grijpvogel is zelfs deze omgekeerde weg niet onmogelijk 😊.
- Op de website van de ChristenUnie Ooststellingwerf lezen wij: 'Iuste iudicate filii hominum'. Dit is de spreuk die op het oude gemeentehuis stond. "Oordeelt rechtvaardig gij mensenkinderen" betekent het. Toen het nieuwe gemeentehuis werd gebouwd hebben we tevergeefs getracht om deze tekst (vrij vertaald uit Psalm 58) ook daar weer op de gevel te krijgen. Een maand geleden heeft de stichting "Grijpvogel" een inventarisatie gemaakt van verdwenen en beschadigde gemeentewapens op gevelstenen. Ook zij trokken aan de bel, over deze mooie spreuk. Je kunt ze vinden op: www.bekieketmar.nl We hebben er in de commissie (Ruimte) een aantal vragen over gesteld. Met als resultaat dat de spreuk weer "boven water" is. Hij lag met een aantal gevelstenen opgeslagen in het ketelhuis van de gymzaal aan de Weemeweg. We zijn er echter nog niet, we zullen ijveren om hem weer de plaats te geven die hem toekomt. Wat ons betreft op het gemeentehuis. Of hebt u een betere suggestie?
- In de vorige nieuwsbrief heb ik dr. Oebele Vries foutief vernoemd als dr. Oebele DE Vries. Ik werd daarop gewezen door een precieze meezer. Bij dezen hersteld.
- De Stichting 'De Grijpvogel' heeft van de Harlinger Aardewerk- en Tegelfabriek een offerte ontvangen voor het uitnemen en herplaatsen van de gevelsteen van de gymzaal in Oldeberkoop. Dit zal waarschijnlijk twee dagen werk kosten. Deze maand november heeft tussen betrokkenen overleg plaats gevonden over belangrijke te maken keuzes, zoals de keuze voor de precieze plek aan de nieuwe gevel van de MFA en hetgeen daar technisch voor nodig is. Inmiddels is fondsenwerving in gang gezet om het begrote bedrag van ca. € 4000,- bijeen te krijgen. Aanvragen zijn ingediend bij het Bercoop Fonds, Het Rabo Coöperatie Fonds, de P.W. Janssens' Friesche Stichting en het Prins Bernard Fonds, alle voor ca. € 1.000,-.

Vervolgblad nieuwsbrief Stichting 'De Grijpvogel'

Huidige locatie

Mogelijke nieuwe locatie

GEMEENTEWAPEN, VLAG EN ZEGEL IN PERSPECTIEF

In vorige nieuwsbrieven ben ik op zoek gegaan naar de verschijningsvormen van de griffioen in de verschillende cultuurtijdperken die achter ons liggen. Kijken we verder naar het gemeentewapen zoals dat op de gemeentevlaggen van West- en Ooststellingwerf en op de gevelstenen zichtbaar is voor en na ca. 1960 en betrekken we hier ook het oude zegel bij, dan kunnen we nog extra ontdekkingen doen. Er zijn allerlei voor velen onbekende werelden in besloten. Enkele ervan zijn in vorige nieuwsbrieven al hier en daar summier aangestipt.

Laten we hieronder de diverse afbeeldingen eens van meer dichtbij in detail bekijken. We kunnen ons hierbij in eerste instantie concentreren op het wapen van Ooststellingwerf. (Het Wapen van Weststellingwerf volgt later vanwege diverse verschillen: de 'achterom kijkende' griffioen, de vijfpuntige ster (pentagram) en de zilverkleur daarvan).

Hoge Raad van Adel
1818

Gemeentewapen
Ooststellingwerf
v.a. 1963

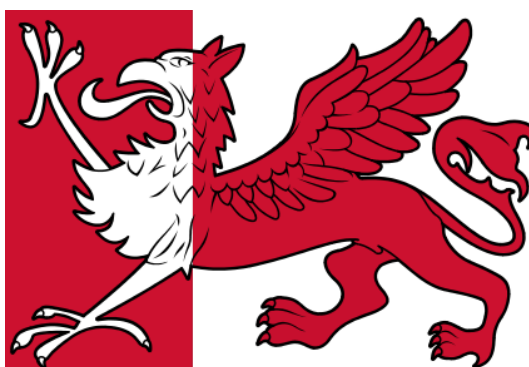
Fryske Rie 1980

Vóór 1963

Na 1963

Vlag Ooststellingwerf na 1963

Een aantal verschillen kan ons opvallen. Deze hebben betrekking op:

Vervolgblad nieuwsbrief Stichting 'De Grijpvogel'

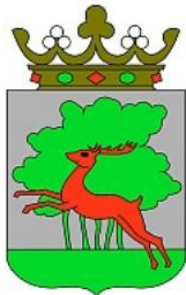
- ❖ De kroon met de bladeren en de parels
- ❖ Staart en voorpoot
- ❖ De groene grasgrond
- ❖ De naambalk
- ❖ De rode bal met gouden ster

Tenslotte wil ik nog stil staan bij de mogelijke huidige symbolische betekenis van de grijpvogel voor de gemeente Ooststellingwerf (voor zowel bestuurders als burgers) en het verband tussen het oude zegel, het wapen en de vlag. Stof te over dus. Wie had ooit kunnen dromen over wat er na het snoeien van een vuurdoorn allemaal 'boven water' kan komen.

Maar allereerst iets over de kroon. In volgende nieuwsbrieven zal ik aan de andere elementen verder aandacht besteden.

De kroon

Ik begin met een voorbeeld van een nabije gemeente, namelijk Smallingerland. De gemeente Smallingerland heeft een gemeentewapen, dat mogelijk werd ingevoerd in de 17e eeuw door de familie Van Haersma. In 1818 stelde de Hoge Raad van Adel de officiële omschrijving vast en die vertelt dat het om een wapen gaat: *'Van zilver, beladen met 5 groene bomen staande op eenen natuurlijken voorgrond, langs welke heen springt een hert van keel. Het schild met een kroon van goud.'* (keel = rood).

Ik haal dit wapen even naar voren vanwege de kroon. Daarop zitten vijf edelstenen: drie rode-ruit-vormige schitterstenen waartussen twee groene ovale stenen. Op de hoofdband zit een luchtige gouden bladerkrans met tussen de neerbuigende bogen een open doorkijk. De bovenkrans heeft drie grote moerbeibladeren (fleurons) waartussen twee witte drievoudige pareltrosjes. Het is precies zoals het volgens Fryske Rie foar Heraldyk hoort.

De Fryske Rie foar Heraldyk (Friese Raad voor Heraldiek) is een raadgevende commissie die adviezen verschaft over de wapens en vlaggen van de overheid, de provincie Friesland, de gemeenten, de waterschappen, de stads- en dorpswapens en de bestaande familiewapens. De Nederlandse Hoge Raad van Adel heeft hier een in de wet vastgelegde taak (alleen betreffende adellijke wapens en overheidswapens). De Fryske Rie foar Heraldyk is echter geen overheidsorgaan en heeft geen wettelijke taken en bevoegdheden. De Rie adviseert ook over de vormgeving van nieuwe wapens voor overheden, waterschappen, dorpen, families en verenigingen en/of maakt ontwerpen hiervoor. Deze worden in het 'Genealogysk Jierboek' (genealogisch jaarboek) gepubliceerd, dat door de 'Fryske Akademy' wordt uitgegeven. De Rie adviseert verder over vlaggen, vlaggenprotocollen, wimpels, banieren en standaards. Tevens verzorgt de Rie (kleur)adviezen over wapens bij (kerk)restauraties e.d. De Rie is een onderdeel van de Fryske Akademy in Leeuwarden.

De Fryske Rie noemt bovengenoemde kroon een 'grietenijkroon'. Een grietenij is een voorloper van de tegenwoordige gemeente met name in de provincie Friesland, hoewel de term ook voorkwam in de Groninger Ommelanden. Van het eind van de 16e eeuw tot 1851 waren er in Friesland in totaal 30 grietenijen. Het woord 'grietenij' betekent 'bestuursgebied van een grietman'.

(Taalkundig is 'griet' verwant aan het Hollandse *groeten*, maar dan met de betekenis van: 'ontbieden, in rechte aanspreken, beschuldigen'. Letterlijk is *grietman* dus: de man die in rechte aanspreekt, de publieke vervolger en aanklager; hij was - evenals

Vervolgblad nieuwsbrief Stichting 'De Grijpvogel'

elders de *schout* - tevens de persoon die recht had te doen en vonnis te wijzen. In de middeleeuwen (met zekerheid eerst sedert de 14de eeuw) en tot aan de omwenteling van 1795 was de grietman de hoogste rechterlijke en burgerlijk-administratieve magistraatspersoon in een van de grietenijen van Friesland tussen Lauwers en Vlie. Zie VAN PANHUYS, *De Landgemeente in Friesland*, 18—24). De grietenijen maakten deel uit van de kwartieren (regio's) Oostergo, Westergo en Zevenwouden.

Bij de gemeentewet van 1851 werd de benaming 'grietenij' vervangen door 'gemeente' en 'grietman' door 'burgemeester', zodat in heel Nederland dezelfde naamgeving werd gebruikt.

Op diverse huidige en voormalige Friese gemeentewapens is een overeenkomstige kroon als die van Smallingerland zichtbaar, zoals:

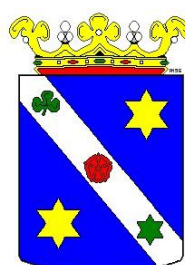
Wymbritseradeel
1984 – 2011

Nijefurd
tot 2011

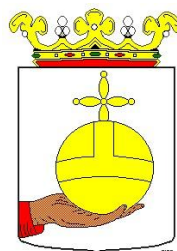
Tytsjerksteradiel
vanaf 1985

Littenseradiel
vanaf 1984

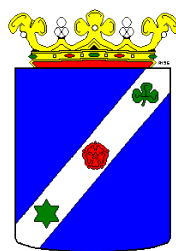
Gaasterlân-Sleat

Lemsterland

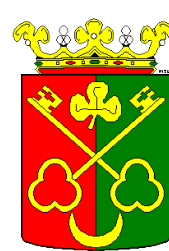
Leeuwarderadeel

Hennaarderadeel

Kollumerland

Boarnsterhim

De Hoge Raad van Adel heeft voor de toepassing van een kroon in een gemeentewapen enkele richtlijnen die ontleend zijn aan de 'Richtlijnen van de minister van Binnenlandse Zaken van 18 oktober 1977 betreffende het verlenen van wapens aan publiekrechtelijke lichamen':

- Aan elk wapen kan een kroon van drie bladeren en twee parels worden toegevoegd;
- Een andere kroon wordt slechts verleend, indien deze reeds werd gevoerd bij een wapen dat opnieuw wordt verleend, of indien ter verkrijging daarvan bijzondere redenen aangevoerd kunnen worden.

Wat betreft de daadwerkelijke toepassing van richtlijnen voor kronen op wapens door de Hoge Raad van Adel bestond er – zeker bij de Fryske Rie – rond en na 1963 stevige kritiek. Deze kritiek richtte zich niet alleen op de Hoge Raad van Adel, maar ook op oud-burgemeester mr. G. A. Bontekoe van Ooststellingwerf. Bontekoe was vele jaren (1938 - 1965) burgemeester van onze gemeente en tevens heraldicus (deskundige op het gebied van de wapenkunde). Voor Ooststellingwerf was hij burgemeester van de gemeente Sleen. Sleen had nog geen gemeentewapen en daarom ontwierp Bontekoe deze. Vervolgens deed hij dat ook voor 25 andere Drentse gemeenten en tevens ontwierp hij de vlag van de provincie Drenthe. In 1979 werd hij in het provinciehuis

Vervolgblad nieuwsbrief Stichting 'De Grijpvogel'

in Assen gehuldigd, omdat hij zijn 150e overheidswapen (dat van de gemeente Buren) had ontworpen.

Bontekoe was van opvatting dat de grietenijkroon allerm minst een specifiek Friese kroon zou zijn en dat de naam 'grietenijkroon' dan ook geheel onjuist was en gefantaseerd. Hij schreef hierover een ingezonden stuk in de Leeuwarder Courant van 4 maart 1963. Ik citeer:

'Toen de heer Dull tot Backenhagen (indertijd lid van de Fryske Rie) onlangs in het maandblad 'De Nederlandse Leeuw' verslag had gedaan van zijn bemoeiingen inzake de herziening van het wapen der gemeente Hemelumer Oldeferd ontmoette ik korten tijd daarna de (inmiddels afgetreden) voorzitter van de Hoge Raad van Adel tezamen met de secretaris van deze raad. Naast andere dingen bespraken wij toen ook even die 'grietenijkroon', waar ik mij verbaasd over toonde. Het bleek toen dat gemeenten die na de Franse tijd (zeer vermoedelijk bloot toevallig) zo'n kroon getekend kregen deze weer terug mogen hebben als het wapen herzien wordt. Het is allerm minst een specifiek-Friese kroon en de naam 'grietenijkroon' is dan ook geheel onjuist en gefantaseerd. Tal van niet-Friese gemeenten Bergen op Zoom, Nieuw-Beyerland, Delft, Geervliet, Gorinchem, Meerkerk, Moordrecht, Schiedam, Strijen, Woerden, Heiloo, Ouder Amstel, Aardenburg, Goes en Amerongen hebben dezelfde kroon op hun wapen en met de beste wil van de wereld kan men niet beweren dat dat allemaal Friese grietenijen zijn geweest. Het is jammer dat de redactie van 'De Nederlandsche Leeuw' het artikel zonder op- of aanmerking heeft laten passeren.'

Dat was natuurlijk tegen het zere been van de Fryske Rie en die diende hem bij monde van voorzitter en historicus drs. J. Visser een week later van repliek:

'In zijn stuk van 4 maart jl. bestrijdt mr. G. A. Bontekoe het bestaan van stads- en en grietenijkronen. Hij wil aan de kronen op wapens van publiekrechtelijke lichamen geen andere betekenis toekennen kennen dan als versiering. Nu lijkt het ons dat een kroon toch te goed is om op een zo van zinvolle symboliek vervuld terrein als dat der heraldiek een zo zinloze rol te spelen. De rangkronen van vorsten en adel dienen ook ter onderscheiding, dus waarom niet evenzo die der openbare lichamen? Als het rijkswapen terecht de koninklijke kroon draagt, moet ook de wapenkronen van provincies gemeenten en waterschappen een zin hebben. Natuurlijk zijn voor het huidige recht de voormalige steden en grietenijen gelijksoortige rechtssubjecten, maar het wapen weerspiegelt nu eenmaal ook de geschiedenis. Bovendien ligt het feit er, dat onze gemeentewapens met verschillende kronen gedekt zijn; ze alle gelijk te schakelen zal niemand willen. Wie zal Amsterdam, Bolsward en de acht andere steden die een keizerskroon voeren, die durven ontnemen? Waar echter willekeurig een kroon 'ter versiering' op het schild geplaatst is, vaak zonder dat dit in de beschrijving vermeld is, onderzoeken wij of deze zinvol is en trachten in de warwinkel orde te scheppen.

De heer Dull tot Backenhagen, lid van onze Rie, heeft zich in het algemeen toegelegd op de esthetisch en historisch verantwoorde vormgeving der wapens en in het bijzonder op de kronen. In een gedegen artikel in het Genealogysk Jierboekje van 1964 heeft hij hiervoor enige richtlijnen aangegeven. De kroon met drie fleurons en twee trossen van drie parels is niet een bedenksel van hem. Men vindt die op grietmans- en grietenijwapens in de 17de en 18de eeuw o.a. in de Beschryvinge van C. Schotanus (1664) de atlassen van B. Schotanus (1698) en F. Halma (1718) en de kaart van de gebr. Ottens (1739).

Nu noemt mr. Bontekoe wel een hele reeks niet-Friese gemeenten wier wapens met dezelfde de kroon gedekt zijn, maar feitelijk geldt dit slechts voor Schiedam, waar

Vervolgblad nieuwsbrief Stichting 'De Grijpvogel'

de beschrijving spreekt (niet erg 'to the point') van 'drie fleurons van goud en zes paarden'. Bij de meeste der genoemde gemeenten is geen sprake van een kroon in het Koninklijk Besluit of (zoals bij Woerden) slechts van 'eene kroon'. De bewering van mr. Bontekoe is gebaseerd op de afbeeldingen in de registers van de Hoge Raad van Adel die officieel slechts van secundaire betekenis en wetenschappelijk inferieur zijn, evenals esthetisch, daar ze dateren uit de 19de eeuw, de verval tijd der heraldiek. Strijen heeft zelfs op deze afbeelding geen zodanige kroon.

Dezelfde Hoge Raad van Adel die volgens mr. Bontekoe geen waarde hecht aan de grietenijkroon heeft dan toch maar voor Hemelumer Oldeferd geadviseerd tot het opnemen dezer kroon in de nieuwe wapenbeschrijving.

Van de 28 voormalige grietenijen hebben 12 de grietenijkroon nog op de bovenbedoelde afbeeldingen gehandhaafd en negen een Vereenvoudigde vorm hiervan met i.p.v. pareltrossen enkelvoudige parels. De Koninklijke Besluiten echter verzwijgen de kroon of zeggen slechts dat deze van goud is (met één uitzondering)'.

LC Ingezonden 11 maart 1963 De Fryske Rie foar Heraldyk - drs. J. Visser, skriuwer.

Een onpartijdige, onbevooroordeelde, onbevagen en belangenloze buitenstaander die deze kwestie op de keper wil beschouwen, moet wellicht erkennen dat de Fryske Rie hier wel een punt lijkt te scoren. De Hoge Raad van Adel had/heeft(?) klaarblijkelijk geen gedegen standpunt over de vormgeving van kronen in het algemeen en op Friese gemeentewapens in het bijzonder en leek in haar advisering niet consequent.

Mijn vermoeden is dan ook, maar ik ben hier voorzichtig in, dat er zich begin jaren '60 bij de vaststelling van het aangepaste wapen van Ooststellingwerf iets bijzonders heeft afgespeeld, namelijk dat de autoriteit van oud-burgemeester Bontekoe wel eens de doorslag kan hebben gegeven boven de inhoudelijke deskundigheid van de Fryske Rie. Het lijkt erop dat hiervoor ook andere aanwijzingen zijn, aangezien er meer kwesties speelden rondom het gemeentewapen, zoals de keuze van wel of geen grasgrond, de vormgeving van de staart (wel of niet tussen de achterpoten), de vormgeving van de voorpoot van de grijpvogel (gestrekt of gebogen) en het weglaten van de bal met gouden ster op de gemeentevlag. Maar ik duik eerst eens in het gemeentearchief in een poging te achterhalen hoe de discussies en briefwisselingen indertijd zijn verlopen. Daarover in de volgende nieuwsbrieven mogelijk meer.

Stichting 'De Grijpvogel'/Frans Wuijts/november 2012